

MAGYAR KULTÚREGYESÜLETEK A FELVIDÉKEN

HA A MAI FELVIDÉK magyar szellemi életének bármely részlet-jelenségével óhajtunk foglalkozni, múlthatatlanul szükséges, hogy az összeomlás előtti állapotokra egy pillantást vessünk s a Felvidék akkori szellemi életét pár vonással felvázoljuk. Ezt előttem kisebb-nagyobb tanulmányaikban már többen megtették — így Farkas Gyula, Szvatkó Pál, Gogolák Lajos stb. — s mindnyájan egyetértettek abban, hogy a fordulat előtti felvidéki magyar szellemi életre legjellemzőbb vonás a Pesttől való függés volt. E jelenségnek elsősorban történelmi okai voltak: a földrajzilag is zárt, történetileg is százados önállóságot átélte Erdéllyel szemben a délfelé nyitott s minden fővárosi kultúrhatásnak kitett Felvidék sohasem élt önálló életet s régi, évszázados múlttal rendelkező kulturális intézményei, mint Erdélynek, nem voltak.

A felvidéki magyar társadalom, mint általában a háború előtti Magyarország egész társadalma, túlnagy mértékben hagyatkozott az állam munkájára kulturális téren is. A legfontosabb kulturális szervezetek — iskolák, könyvtárak, a gyerekcipőben járó népművelés, a Felvidéki Magyar Közművelődési Egyesület — szinte kivétel nélkül állami kézben voltak s a magyar társadalom megelégedett azzal, hogy kulturális egyesületeket alapított és tartott fenn.

Kétségtelen, hogy az a társadalmi-szervezeti váz, amelyre a háború előtti Felvidék magyar szellemi élete ráépült, eléggé szegényes és hiányos, de annak ilyen volta nem ütközött ki annakidején, hiszen a nemzetiségi vidékeken különösen erősen kiépített állami iskolarendszer, a budapesti sajtó, a pesti könyvimport bőséges volta, fővárosi művészek gyakori vendégszereplései, a nívós hivatásos szintársulatok s a magyar kézben levő mozgószínházak virágzó magyar kultúráiact képét varázsolták elő s a hiányokat teljesen elleplezték.

Egy csapásra megváltozott azonban a helyzet az államfordulattal. A magyar kultúra alapbázisa hirtelen megszűkült: a tömeges kivándorlások és kiutasítások valósággal megtizedelték a kultúréletnek éppen legfőbb faktorát: az intelligenciát. S a megmaradt magyar középosztályról gyorsabb-lassúbb tempóban újabb és újabb rétegek váltak le: a visszaszlovákosodók és a visszanémetesedők, a zsidóság igen nagy része és a magyar munkásság jelentős hányada. A parasztság ébredező kultúrigényei távolról sem pótolták azt a hiányt, melyet a fenti rétegek kiesése jelentett. A fogyasztóréteg összezsugorodásával egyidejűleg a

termelő források is kiapadással fenyegettek. A megszállók különösen az első időben egyrészt minden eszközzel (iskolapolitika, könyvtárak bezárása, sajtócenzúra, színészet betiltása stb.) igyekeztek a bennszülött magyarság szellemi öntevékenységét lehetetlenné tőmi, másrészt arról is gondoskodtak, hogy a magyarság kívülről sem kaphasson szellemi táplálékot (a magyarországi iskolázás eltiltása, a bizonyítványok nosztrifikálásának megtagadása, a magyarországi lapok és folyóiratok kitiltása, beviteli könyvcenzúra stb.). A magyar kultúra válságos helyzetét a gazdasági romlás csak súlyosbította. A magyar kisebbség mindjobban proletarizálódott: mindenki egyet vagy többet lépett lefelé.

A magyar kultúrélet kifejtését akadályozó tényekhez még egy járult: a magyarság meghasonlott volta. Nemcsak a táji ellentétekre gondolunk itt, melyek Kassában és Pozsonyban a mai napig szinte rivalizáló kultúrgócponokat hoztak létre, hanem a társadalmi szétszakadtságra, a kasztrendszerre, illetve az osztályharcos mentalitásra is. Keserves 15—20 esztendőnek kellett elmúlnia, hogy bizonyos javulás e téren tapasztalható legyen.

Maguk a magyar pártok és politikai organizmusok mindig a legnagyobb lelkesedéssel karolták fel a magyarság kulturális érdekeit. A szövetkezett ellenzéki pártok például Kassa székhellyel központi kultúrreferátust állítottak fel, melyről Farkas Gyula a következő elismerő szavakban emlékezik meg: „Hivatása számontartani a felvidéki magyar szellemi élet minden nyüvánulását, annak irányításában közreműködni, a sajtót informálni, a közönség érdeklődését ébrentartani, országos ünnepélyeket rendezni stb. Noha a politikai pártok szerve, politikai szempontok nem irányítják. Felhívja azonban a politikai tényezők figyelmét a magyar kultúrséremlere (főleg az iskolaügyben), melyeknek orvoslása csak politikai téren lehetséges..”¹ A kultúrreferátussal azonban még korántsincs befejezve a politika szerepe a kulturális élet ápolása és fellendítése körül. Nem szabad elfelejtenünk, hogy az első években, amikor még könyv- és folyóiratkiadásra gondolni sem lehetett, a különböző politikai lapok voltak azok, melyek az irodalmi termékeknek teret nyújtottak és olvasóközönségről gondoskodtak. S végül nem szabad elfelejtkeznünk az egyik magyar párt vezéréről, Szentivány Józsefről, aki mindent elkövetett, hogy a nemzeti felfogású írókat világnézeti különbség nélkül egy táborba lehessen tömöríteni, aki a Szentiváni Kúriával az egyetlen sikerrel kecsegtető üy irányú kísérletet hozta létre, akinek sok próbálkozás után sikerült végre egy konszolidált viszonyok között élő, nívós folyóiratot létesíteni s akinek a könyvkiadás terén is igen nagy érdemei vannak. A politika tehát nem érdemli meg, hogy a kultúra részéről szemrehányások éjék.

A MAGYAR KISEBBSÉG összeomlás utáni helyzetének felvázolása is eléggé érzékeltette talán azokat a hihetetlen nehézségeket, melyek között a magyar kulturális élet újjászervezése megindult. Ebben a munkában vezérszerepet játszottak a kulturális egyesületek: első idő-

¹A referátus a két magyar párt egyesülése következtében 1936 végén megszűnt.

ben a már meglevő régiek — főleg az 1874-ben alakult pozsonyi Toldy-Kör, az 1898-ban keletkezett Kazinczy-Társaság Kassán, s az 1911-ben létesült komáromi Jókai-Egyesület — s később a szükség létrehozta új és hézagpótló alakulások. Mivel elegendő fórumuk csak az emigráns íróknak van s a nemzeti irodalom művelőinek csak a nagyobb napilapok irodalmi mellékletein jut szerény tér, kulturális egyesületeink vállalják a közvetítő szerepet író és közönség között. Matinékat, előadóesteket rendeznek, hol a szlovenszkói írók és költők személyesen jelennek meg s mutatják be műveiket előszóval a közönségnek. Író és közönség állandó kontaktusa persze azzal a hátránnyal jár, hogy az íróművészet sok tehetségtelent csábít utánzásra s a dilettantizmus hatalmasan elburjánzik.

Ennek az irodalmi anarchiának megszüntetésére két irányban történtek sorozatos kísérletek: az egyik irány a magyar irodalmi és kritikai folyóirat megteremtése, a másik az írók érdekvédelmi szervezetének létrehozása. Mindkét irányú kísérletek sorozatosan meghiúsultak, mint a Losoncra kiinduló írói kataszter terve, vagy a Pöstyénben megalakult írói szindikátus tényleges működésbe hozatala. A sikertelenség okát a fiatal katolikus írógeneráció egyik kitűnő szemű képviselője, Vajlok Sándor, következőképpen foglalja össze: „A vezetést, az indítást idegen elemek, az emigránsok vették kezükbe... Ebből az indítékból roppant ki a világnézeti szakadék, mely felett belátható időn belül nem békéi össze a kettészakadt irodalom. A szlovenszkói magyar író ... gondolkodás nélkül a „divat“ hatása alatt pártokba állott. Olyan pártokba, melyből mihamar kisikkadt a gondolat és művészet. Az alkotók visszatartatlanul elindultak két művészieden irányban s az egységet nem tudta megvalósítani többé semmi. A megvalósításra közel tíz lap is elindult (Magyar Vasárnap, Remény, Tűz, Tavasz, Képes Világ, Este, Hajnal, Új Élet, Új Társaság). 1926-ban a magyar hírlapírók írói alosztálya alakult meg, de a születés öntudatlanságán túl épp e szakadék miatt nem jutott. Egy évre rá a kassai Kazinczy-Társaság is megpróbálta megteremteni az egységet, de azonfelül, hogy a legkisebb neveket is költővé avatta, mást nem tudott tenni... Az utolsó erőlködés a Szentiváni Kúria volt, ez azonban későn jött egyrészt, másrészt pedig mellékcéljai voltak... !“

A Szentiváni Kúriát,¹ mely 1929—31-ig évente egyre csökkenő létszámmal és érdeklődés mellett ült össze s mely sokat ígérő kezdetből — első tanácskozásán az emigránsok kivételével minden számottevő frakció képviselve volt — teljes eredménytelenséggel ért véget, még két kezdeményezés követte. Az egyik az 1931-ben alakult „Csehszlovákiai Magyar Tudományos, Irodalmi és Művészeti Társaság“, népszerűbb elnevezéssel a Magyar Masaryk Akadémia,² mely a köztársasági elnök 1 millió kc-nyi alapítványából alakult. Alapszabályszerű célkitűzése alapján kitűnő keret lenne a felvidéki magyar írók, tudósok és művészek tömörítésére és érdekvédelmi szervezetül; megalakulásának körülményei s a benne uralkodó szellem azonban ilyen egységesítésre teljesen alkalmatlanná teszik. Igaz, hogy a 73 alapítótág közé

¹ V. ö. Magyar Szemle X., 144. 1. Moravék Endre cikke a kúriáról.

² V. ö. Magyar Szemle XIV., 176.1. Steier Lajos: Magyar Masaryk-Akadémia.

meghívták a magyar szellemi életnek szinte valamennyi jelentősebb alakját, de ugyanakkor sokkal nagyobb számban olyanokat is, akiknek egyetlen érdeme a csehszlovák politikai irányzatoknak tett valamely nagyobb szolgálat volt. Ez okokból a meghívott nemzeti érzelmű írók és művészek egy része már a meghívást is visszautasította, másik része azóta jelentette kilépését, a kevés számú bennmaradó pedig minden működéstől tartózkodik. A Masaryk-Akadémia munkásságának egy részét irodalmi téren fejt ki. Célkitűzése értelmében irodalmi osztálya a szlovák és magyar irodalmi élet tudományos kutatásával foglalkozik. Évente irodalmi nagy-díjat ad ki és a szlovák-magyar irodalmi kapcsolatok jutalmazására is díjakat tűz ki. Működése természetesen a fentemlített okokból távolról sem terjed ki a magyar kisebbség valamennyi írójára. Talán nagyobb sikerrel fog járni a legfrissebb, 1935-ben kezdeményezett kísérlet: a „Csehszlovákiai Magyar Irodalmi Szövetség“, melyet a nemzeti kisebbségi kultúraict három legsúlyosabb egyesülete, a Toldi-Kör, Kazinczy-Társaság és a Jókai-Egyesület hozott létre. Célja az irodalmi élet anomáliáinak megszüntetése és az irodalompolitikai teendőknek harmónikus szellemben történő megoldása. Alapszabályait csak a minap hagyták jóvá, úgyhogy működését tulajdonképp még meg sem kezdte. Ez az alakulat az irodalmi élet számos függő kérdését megoldhatja, így elsősorban az írók érdekvédelmét. Hogy ez végeredményben a világnézeti szakadékok ellenére sem tartozik a lehetetlenségek világába, annak bizonyítéka az újságírók hasonló szervezete: a „Csehszlovákiai Magyar Újságírók Uniója“, mely a köztársaságban élő magyar hírlapírók legátfogóbb szervezete. A legkülönböző világnézeti újságírók tartoznak ebbe az 1930-ban alakult keretbe, számra mintegy 120-an. Igaz, hogy a tagság kérdése itt nem csupán elvi jelentőségű dolog, hanem egzisztenciális fontosságú is: az újságírói nyugdíjbiztosításra csak azok tarthatnak igényt, akik e szervezet tagjai. Átfogó írói szövetség híján a katolikus toliforgatók *1933-ban* külön egyesületet alakítottak „Csehszlovákiai Magyar Katolikus Szent Pál Irodalmi Szövetség“ néven, melynek 200 tagja irodalmi, tudományos, hírlapírói és hitbuzgalma szakosztályok keretében működik. Munkájának súlypontja a könyvkiadáson van, melyet a „Szent Ágoston Társulaton“ keresztül bonyolít le. A „Szent Ágoston Társulat“ kiadványai főleg népszerű jellegűek (naptárak, népiratkák, imakönyvek stb.), melyek az Actio Catholica szellemében vannak írva.

A könyvkiadás terén igen fontos volt egyéb kultúregyesületek tevékenysége is. Az összeomlás után a magyar könyvkiadás a Felvidéken megszűnt. Az anyagi felelősséget az olvasóközönség szervezetlensége és esetlegessége miatt senki sem merte vállalni. Az írók kénytelenek voltak előfizetőket gyűjteni, mint valaha a magyar irodalom vaskorában. Ez a rendszer persze íróknál és közönségnél egyaránt rövidesen lejárt magát s az írók helyzete lassankint kezdett katasztrofálissá válni. Farkas Gyula érdeme, hogy a fenyegető csőd nem következett be: neki sikerült a berlini Voggenreiter Verlag kiadásában egy *sereg* felvidéki szerző könyvét megjelentetni s így otthon nehézségek nélkül, szabadon terjeszteni. 1927-ben azután a Kazinczy-Társaság vállalkozott arra, hogy ezt az átmeneti megoldást valami végleges-

sei cserélje fel. (A vele párhuzamosan Pozsonyban megindult „írók Kiadóvállalata“ pár jelentéktelen munka kiadása után megszűnt.) A Kazinczy-Társaság megszervezte a „Könyvbarátok Társaságát“, melynek tagjai ingyen kapják a Kazinczy Könyv- és Lapkiadó Szövetkezet nívós folyóiratát, a Magyar írást, továbbá évente a Szövetkezet kiadásában megjelent 4—6, főleg szépirodalmi jellegű művet, a felvidéki magyar írók legkiválóbbjainak tollából. Eddig 30-nál több mű jutott ilyenformán a nagyközönség elé, mely azonban főleg gazdasági, de részben irodalompolitikai okokból is nem tanúsít olyan érdeklődést, hogy a könyvbarátok társaságának jövője elé teljes nyugalommal lehetne tekinteni. Még kevesebb sikert merünk jósolni a Masaryk-Akadémia könyvkiadó tevékenységének. Egyelőre itt egy 12 kötetből álló szépirodalmi sorozat van sajtó alatt, benne egy két kötetes Kukucinfordítás. Az akadémia további nagy terveit az 1936 végén nyilvánosságra került anyagi csőd egyelőre valószínűleg eltemette.

A Masaryk-Társaság irodalmi célkitűzései közt a régebbi irodalmi egyesületekkel szemben novum a magyar-szlovák kapcsolatok ápolása. A teljesség kedvéért említsük meg, hogy hasonló célkitűzésekkel évekig dolgozott Ungvárott a „Mozaik Kultúregyesület“, 1935-től pedig Pozsonyban a „Magyar Szellemi Társaság“ és 1936-tól Kassán a „Stúdió Kultúregyesület“, melyek szívesen hangoztatnak progresszív jelszavakat.

A FENTIEKBEN RÖVIDEN BEMUTATTUK a Felvidéknek elsősorban szépirodalmi érdeklődésű és működésű irányú egyesületeit. A tudományos jellegű társaságok száma is, működése is jóval szerényebb. A régi békebeli társaságok közül meg kell itt emlékeznünk a Szepesi Történelmi Társulatról, melynek tulajdonát képezi a lőcsei Szepesi Múzeum is. Működését az államfordulat után pár évig kénytelen volt szüneteltetni, mert az államhatalom a tót hivatalos nyelv bevezetését és azt követelte, hogy évkönyvét tót és német nyelven adja ki. Évekig tartó huza-vona után végre sikerült annyit elérnie, hogy szerényebb terjedelemben megjelenő kiadványa magyar és német közleményeket tartalmazhat. Nevéhez híven elsősorban a Szepesség múltját kutatja. Hasonlóan nagymúltú társaság a pozsonyi Orvos- és Természettudományi Egyesület, melynek kb. 400 tagja van. Szakülésein előadásokat tartanak s három évenként évkönyvben számolnak be munkásságukról. Az újabb alakulatok közül kimondottan tudományos célkitűzései is vannak a Masaryk-Akadémiának, mely a volt pozsonyi állami reáliskola gazdag magyar könyvtárával indult el útjára s folyóiratában, a Magyar Figyelőben, tudományos dolgozatokat is közöl. Négy tudományos bizottsága van: pedagógiai és filozófiai, kisebbségi-néprajzi, természettudományi és végül nyelvtudományi bizottság. Egy komünikéjük szerint: „A munka iránya a szlovenszkói magyarság szellemi életének, múltjának, fejlődési lehetőségeinek abszolút tudományos vizsgálata... A nyelvtudományi bizottság a belső munka mellett az egyetemi és középiskolai ifjúság számára gyakorlati finn-észt, összehasonlító nyelvtörténeti, fonetikai és általános nyelvészeti szemináriumokat rendez. A kisebbségi bizottság gyűjti a kisebb-

ségi magyarság életére vonatkozó összes dokumentumokat, azokat tudományosan feldolgozza és állandó figyelemmel kíséri a szakirodalmat. A néprajzi bizottság munkájának első pontját a Csallóköz és Gömör vidékének településtörténeti, néprajzi és kultúrtörténeti feldolgozása képviseli“. (Az ethnográfiai albizottság 1935-ben a Társaság székházában egy ethnográfiai szempontból értékes magyar halászati gyűjteményt rendezett be.) „Az ifjúsággal, mint szellemi életünk utánpótlásával való kapcsolatot szemináriumi előadásokkal, melyeken a magyar művelődéstörténeten van a hangsúly és pályázatok kiírásával tartja fenn a Társaság.“ Az Akadémia célkitűzései dícséretreméltók, megvalósíthatásuk azonban a munkaterv túlméretezettsége s a rendelkezésre álló anyagi és szellemi erők aránytalansága miatt legalább is kétségesnek látszik.

Nem mondhatunk még ítéletet a csak 1936 elején alakult „Cseh-szlovákiai Magyar Kisebbségi Társaságról“. Megalakulása a Masaryk-Akadémia Kisebbségi Bizottságából indult ki, vezetőségének összetétele azonban nem annyira politikaterhes, mint a Masaryk-Akadémiáé. Elnökét, Jankó Zoltánt, mikor a kormány magyarnyelvű lapjának, a „Magyar Újságnak“ szerkesztését átvette, lemondásra kényszerítette. A Társaság vezetősége, melyben volt „Sarlósokat“, szociáldemokratákat és nemzeti felfogású kisebbségpolitikusokat és publicistákat egyaránt találunk, nagy ambícióval készül a munkára s Alapy Gyulának halála után átvette a Felvidék egyetlen tisztán tudományos magyar folyóiratának, a „Nemzeti Kultúrának“ szerkesztését is. Ők rendezték a „Tavaszi“ és „Téli Parlamentet“, melyekről alább még megemlékezünk.

Fontos szerepet játszanak kulturális egyesületeink a művészeti élet terén is. A képzőművészek a pozsonyi, kassai és komáromi kulturális egyesületekben találnak otthont és támogatást. Pozsonyban Szlovenszkó legrégebb képzőművészeti egyesülete, a több mint 50 éves „Művész-Egyesület“ működik, melynek hivatalos lapja (a Masaryk-Akadémia művészeti osztályával és a brünni Német-Morva-Iparművészeti Szövetséggel közösen) a „Forum, Művészeti, Építészeti és Építőipari folyóirat“. Ugyancsak Pozsonyban a Masaryk-Akadémia két művésznek műtermet ajándékoz székházában, a szlovenszkói magyarság képtárát állandó vásárlásokkal alapozza meg s műtörténeti gyűjteményét is végez. Művészeti díjakat és ösztöndíjakat is kiad. 1935 végén tartott bemutató kiállításán rádióankétet rendezett a mikrofon előtt a szlovenszkói magyar művész anyagi helyzete, művészi problémái és a sajátos szlovenszkói magyar művészet kérdései felett s ezzel felhívta a közönség figyelmét a műpártolás ügyének rendezetlenségére. Kassán a Kazinczy-Társaság művészeti osztálya tömöríti a kelet-szlovenszkói művészeket, míg Komáromban a Jókai-Egyesület Szépművészeti Osztálya („Jeszo“) végez értékes munkát. Sok kiállítást rendezett Komáromon kívül is országos tárlat jellegével. Újabban a Jeszo inkább belterjesen dolgozik s a főszűlyt szakelőadások tartására veti.

Ugyancsak nagy fontosságú az egyesületek szerepe a színjátszás terén. Itt legkiemelkedőbb szervezet a helyi színpártoló egyesületek

összevonásából 1926-ban Kassa székhellyel alakult „Országos Színpártoló Egyesület“, melynek „elsődrendű feladata a magyar társadalom megszervezése a színház támogatására, az anyagi eszközök előteremtése által a magyar színjátszás folytonosságának biztosítása“. A Színpártoló Egyesületnek minden jelentősebb városban van helyi szervezete, persze csak ott, ahol a magyarság a 20%-ot meghaladja, mert a hivatalos álláspont szerint a szórványmagyarság városaiban (Besztercebánya, Igló, Lőcse, Késmárk, Eperjes stb.) hivatásos magyar színtársulat nem működhetik. A szlovenszkói Színpártoló Egyesület gondoskodását megosztja a Felvidék két (nyugati és keleti kerületei) színtársulata között. A keleti társulat, Iván Sándoré, nemrégiben Ruszinszkrét is átvette az 1933-ban megalakult Ruszinszkrét Színpártoló Egyesülettől, mely azóta maga vezette a tartomány magyar színjátszását. A színpártolás mellett igen jelentős szerepet visznek az egyesületek az aktív színjátszásnak, a műkedvelésnek terén. Leghíresebb állandó gárdája van a pozsonyi Toldi-Kömek, de minden valamirevaló kulturális és társadalmi egyesület, legényegylet, klub, sportegyesület stb. is gyakorta rendez műkedvelői előadásokat. A kis városoknak és falvaknak ez a legmegszokottabb és legnépszerűbb kulturális ténykedése.

Hasonlóan élénk a dalkultúra is. Legrégibb alakulat e téren a pozsonyi Toldi-Kömek 1925-ben alakult 60 tagú énekkara, mely a modern népzene ápolását tűzte ki feladatául s mely külföldön is jelentős sikereket aratott hangversenyeivel. 1931-ben külön egyesületté alakult s azóta a Masaryk-Akadémia támogatásával, mint „Bartók-Dalárda“ folytatja működését. Igen nagy szerepet játszik a Felvidék magyar daloséletében a „Szlovenszkói Magyar Tanítók Országos Énekkara“, mely 1930 óta a „Szlovenszkói Általános Magyar Tanító Egyesületben“ belül működött s csak 1936-ban alakult meg önállóan. Alapszabályai lehetővé teszik, hogy minden járásban kerületi tanítói énekkarok alakuljanak. A dalárda igen sikeres múltra tekinthet vissza; A Felvidék minden jelentősebb városát bejárta már, mindenütt nagy lelkesedést keltve. E vezetőegyesületeken kívül még rengeteg dalárda működik városokban és falvakban egyaránt. Különösen ez utóbbiaknak kell nagy fontosságot tulajdonítanunk, hiszen a parasztdalárdák sok helyütt a magyar kultúra egyedüli végvárai. A dalosegyesületek országos szervezete az 1927-ben Kassán megalakult, 1930 óta Pozsony székhellyel működő „Csehszlovákiai Magyar Dalosszövetség“, mely „Magyar Dalunk“ című évnegyedes folyóiratában elméleti cikkek mellett zeneanyaggal is ellátja egyesületeit. Többéves időközökben országos dalosünnepeket rendez, pályázatokat ír ki. Tagegyesületeinek száma 1935-ben 55 volt.

A magasabb kultúrműködés mellett párhuzamosan, sőt extenziásban és intenzitásban talán jóval az előtt folyik a különböző egyesületek köz- és népművelési tevékenysége. A városokban ezt részben az általános kultúregyesületek végzik matinéikkal, vitaelőadásaikkal és népszerű tudományos felolvasásaikkal, részben a különböző társadalmi egyesületek (legényegyletek, keresztény-körök és kaszinók, társaskörök, iparoskörök, olvasóköri, sportegyesületek stb.). Ezeknek tömörítésére és kulturális munkájuk irányítására 1928-ban Rimaszom-

bat központtal, 42 tagesülettel létrejött a Csehszlovákiai Magyar Társadalmi Egyesületek Szövetsége, melynek működése azonban nem váltotta be a hozzá fűzött várakozásokat. Hasonló megállapítást tehetünk az ú. n. közművelődési választmányokra vonatkozólag is. Ezeket, mint hivatalos közművelődési szervezeteket, még 1919-ben törvény hívta létre közigazgatási, iskolai és népművelési szakemberekből. A 700 magyar község közül mindössze 29 helyen van ilyen választmány. Csak 1936-ban mutatkozik itt élénkebb tevékenység. Ez év első napjaiban Érsekújvár ott 9 magyar járási választmány megalakította a testületek országos szövetségét, melynek célja a népművelő szervek és intézmények között az egységes irányítás és a kölcsönös magyar kulturális érdekvédelem. A közművelődési választmányok működésétől — ha tényleg sikerül azokat munkába állítani — sokat várhatunk, elsősorban persze a falu kultúréletében. De mielőtt még ennek bemutatására rátérnék, pár szót kell még szentelnünk a munkásság kulturális működésének is. Itt is Vajlok Sándornak egy cikkéből idézhetünk. (Kulturális szervezkedés. Prágai Magyar Hírlap, 1936 június 7.) „Az egyesületi élet (könyv- és újságolvasás, kiképzés, műkedvelés) talán in a leggazdagabb. Számunkra azonban ez mai formájában nem jelent pozitívumot, mert a munkáskultúra a legtöbb esetben ment még a legkisebb nemzeti vonatkozástól is. A nemmagyar vezetők nemzetközi, nem egyszer magyarelles szellemiséget termelnek ki a munkásegyesületekben, amelyek bizony eléggé elterjedtek. A szervezetek nemzeti szempontból nem megfelelők. A munkás-akadémiák a szlovák szövetség házilag elismert fiókjai, amelyben a két nyelv és kultúra keveredik. A magyar részt nem egyszer még nyelvi öntudatától is megfosztják. All ez a többi munkásalakulatokra is... Kívánatos volna a munkásegyesületek nemzetileg független megszervezése és központi irányítása. A munkáskultúra jelenleg ilyen szervvel még nem rendelkezik...”

A parasztság kultúmevelésével ezzel szemben három központilag irányított szerv is foglalkozik. Az első a már fentebb említett Járási Közművelődési Szövetség, a másik a „Szlovenszkói Magyar Kultúregylet“, a harmadik a „Szlovenszkói Katholikus Ifjúsági Egyesületek“. Ezek közül legfontosabb és legkiterjedtebb a SzMKE munkája. Az egyesület célja: „a magyar nép szellemi és kulturális értékeinek megőrzése és fejlesztése; a magyar irodalom és művészet népszerűsítésével egységbe tömöríteni a kisebbségi magyarságot“. Fiókjainak száma 120-on felül van, mert alapszabályai szerint mindenütt fiókot létesíthet, ahol azt 20 magyar kívánja. Német mintára alakult 1928-ban. Munkájában nem vezet sablon: mindenütt a helyi viszonyoknak megfelelően dolgozik (színi előadások rendezése, könyvtár felállítása, rádió beszerzése, dalárda alakítása, mesedélutánok, népművészeti kiállítások, gyöngyös bokréták rendezése, vetítettképes előadások, gazdasági tanfolyamok stb.); számos helyen épített kultúrházat. A szegény gyermekeknek karácsonyi ajándékokat oszt ki. Folyóirata volt a Nemzeti Kultúra, néplap jellegű havi folyóirata a Magyar Vasárnap. Székhelye Komárom, ahol könyvtára, múzeumi letétje a Jókai-Egyletben van. A SzMKE igen dícséretreméltó munkát fejt ki,

bár szegénysége miatt működése még elmarad az ideálistól. Három titkára így is túl van terhelve a fiókok látogatásával, többet pedig nem tud munkába állítani, mert szinte teljesen a tagdíjából tartja fenn magát. (Fennállása óta egyízben kapott 15.000 s egyízben 5000 cK-s országos segílyt, állami támogatásban nem részesült.) Évente rendezett előadásainak száma így is többszázra rúg. Ezeket részint a komáromi központ bocsátja rendelkezésre a tagegyesületeknek, részint magukat az előadókat küldi ki. A SzMKE ruszinszkói pendantja a vele szoros együttműködésben álló, 20 fiókkal rendelkező Podkarpatszka Ruszi Magyar Kultúr-Egylet, melynek központja Ungvár. A SzMKE munkája egészen a legújabb időkig gyakran ütközött a járási választmányok működésébe: gyakran megesett, hogy mindkét szerv ugyanazon a munkaterületen működve, egymással konkurált. Most azonban a helyzet örvendetesen javult s remélni lehet, hogy a jövőben a két szervezet a népművelő munkát párhuzamosan fogja folytatni. Ez annál is kézenfekvőbb, mert a munkaterületek megszólása logikusan következnek a szóbanforgó országos szervek célkitűzéséből: a SzMKE végezné a nemzeti kultúra ápolását, a közművelődési szövetség pedig az oktatómunkát (egészségügyi, gazdasági s egyéb ismeretek terjesztése). Ugyanígy meglenne a maga természetes működési köre a ma harmadik országos népművelési szervnek, a Szlovenszkói Katholikus Ifjúsági Egyesületeknek, melyek tulajdonképp az Actio Catholica szervei s a falusi ifjúság valláserkölcsi nevelését tűzték ki feladatukul, de ezenkívül és felül igen nagyszámú fiókaikban általános kultúrmunkával is foglalkoznak körülbelül olyan stílusban, mint a SzMKE. A protestánsoknál is szépen működnek a leány-, Biblia- és olvasóköriek.

Némileg a népműveléssel áll kapcsolatban a „Szlovenszkói Általános Magyar Tanító-Egyesület“ működése is. Ennek célja: „Szlovenszkón a tisztán magyar tannyelvű iskolákban vagy párhuzamos osztályokban működő összes tanerők egyesítése, hogy valamennyi magyar iskola tanerőiben az összetartozandóság érzete tudatossá váljék,“ továbbá: „a magyar kultúra megtartása, valláserkölcsi alapon való továbbfejlesztése és a tagok pedagógiai műveltségének emelése“. 1921-ben alakult. Petőfi Sándor születésének 100. évfordulóján kieszközölte a magyar elemi iskolákban ünnepélyek megengedését. A műsört is összeállította s lapjában, a kéthetenként megjelenő Magyar Tanítóban közzétette. 1923-ban a Madách-megemlékezésekben is kivette részét. 1924-ben az Országos Iskolai Kiállítás megrendezését hathatósan elősegítette, egyes nagyobb központokban (Pozsony, Komárom) maga bonyolította le. Ugyanez évben egész sor pályázatot írt ki magyar tankönyvekre. 1925-ben Jókai Mór születési centenáriumának iskolai megünneplésére kért és kapott engedélyt. Erre programot állított össze. Irodalmi „irkákat“ adott ki egy-egy magyar író életrajzával a borítékon. Pozsonyban tanítók házát létesített a tanítógyermek internátusaké. 1928-tól a Magyar Tanító a magyar tanítók és iskolák számára népi dalanyaggal negyedévenként kottamellékletet ad. 1933-ban megalakult a magyar Tanítók Szövetségi Könyvesboltja. 1934-ben a radnóti Pósa-szobor felállítására

körül voltak az Egyesületnek nagy érdemei. „Az egyesület nélkül a magyar kultúra fejlesztésében pozitív eredményekre számottartó kezdeményezés el nem képzelhető, mert tagjainak hatalmas tábora a szlovenszkói magyar falu művelődését és a magyar ifjúság, a magyar jövő nevelését intézményesen vezeti és irányítja“ — mondja jogos büszkeséggel az egyesület egyik beszámolója.

Ez az áttekintésünk nem lenne teljes, ha legalább pár szóval meg nem emlékeznénk a magyar főiskolások egyesületeiről. A felvidéki magyar ifjúság kérdése a legismertebb a csonkaországi közvélemény előtt a Felvidék összes kultúrkérdései között s ezért csak a főbb cikkekre legyen szabad utalnom, melyek a hazai s felvidéki magyar sajtóban e tárgyra vonatkozólag megjelentek s melyek az egyesületek történeti és ideológiai fejlődésének hű rajzát, de egyben kritikáját is adták.¹ A jelenlegi helyzet a következő: érdekvédelmi szerv a prágai Csehszlovákiai Magyar Akadémikusok Szövetsége, mely minden világnézeti árnyalatú főiskolai magyar egyesületet magában foglal. Nemzeti és keresztény irányzatúak a jelentőségükből fokozatosan vesztő prágai Magyar Akadémikusok Köre, továbbá a brünni és pozsonyi Magyar Akad. Keresztény Köre. A valaha olyan nagyhirű radikálisan baloldali „Sarló“ teljesen szétszóródott, haloványabb utóda a prágai „Táncsics-kör“; a nemzeti, de hangsúlyozottan szociális szellemű mozgalmak, mint a Magyar Munkaközösség és a Széchenyi Reform Mozgalom, különböző személyi és elvi akadályok miatt nem tudnak kibontakozni, épúgy, mint a protestáns ifjúság szervezetei. A világnézeti egyesületek közül csak a kimondottan katolikus jellegű Prohászka-Körök, illetve azoknak országos szerve, a Prohászka-Szövetség, bírnak komoly jelentőséggel. Ezek befelé önneveléssel és műveléssel, szemináriumi munkával, kifelé pedig szociális gondozó tevékenységgel és faíumunkával foglalkoznak. Ugyanez jellemzi a nagyszombati Papnevelő Intézet „Magyar Egyházi-irodalmi Iskola“-jának működését is, melynek tagjai 1934 óta nyaranta hat csoportban járják be a magyarlakta vidékeket, hitbuzgalmi, szociális és kulturális témákról előadásokat tartanak, népiratokat osztogatnak szét, a katolikus sajtót propagálják s a Szent Ágoston Társulatnak tagokat gyűjtenek.

ÁTTEKINTVE ÍGY AZ ÖSSZES jelentősebb felvidéki magyar kultúregyesületeket, megállapíthatjuk, hogy egy fontos szervezet, mely az egész kultúrmunkát egységbe fogná s centrálisán irányítaná, hiányzik. Ennek megalakítására történt ugyan már egy kísérlet, a Társadalmi és Kulturális Egyesületek Szövetségével, ez azonban érdemleges működést nem fejtett ki. 1936 áprilisában a fiatal Kisebbségi Társaság hasonló akciót kezdeményezett „Tavaszi Parlament“ címen, mely világnézeti különbség nélkül az összes magyar kultúrszervezete-

¹ Ezek Semetkay József: A csehszlovákiai magyar ifjúság. Salgótarján. 1932. Turul ny. — Szvatkó Pál: Bata-cipős magyar ifjúság. (Magyar írás. 1. évf. 1. sz.) — Gogolák Lajos: A szlovenszkói magyar ifjúság újabb mozgalmi (Magyar Szemle. 18. köt.) — Ugyanott e sorok írója is megpróbálkozott ez Ifjúság jellemzésével: A felvidéki magyar ifjú típusa dmen. (Magyar Szemle. 18. köt.)

két évenként kongresszusra akarja egybegyűjteni s így lassanként kialakítani a rendszeres, szervezett magyar kultúrunka irányító szervét, ez a törekvés azonban nem járt teljes sikerrel. Megjelentek ugyan e tanácskozásokra jobb- és baloldali társaságok egyaránt, különösen a szlovákiai magyar kultúrunka fiatalabb munkásaival képviselve, örömdetesen jelentkezett mint új szín, a szociáldemokrata munkásság több szerve az egységes magyar kultúrunka frontjára, hoztak is egyhangúlag egy csomó hasznos határozatot, de a magyar kultúraíct túlpolitizáltságára mutat, hogy a Tavaszi Parlamenten a jobb- és baloldaltól éppen a vezető egyesületek (Toldy-Kör, Kazinczy-Társaság, SzMKE központja, Masaryk-Akadémia) nem képviseltették magukat s a Prohászka-Szövetség is csak megfigyelőt küldött.¹ 1936 novemberében újabb lépést tettek ily irányban a kassai kultúr-egyesületek. A SzMKE, PRMKE, a Csehszlovákiai Társadalmi Egyesületek Szövetsége, a Színpártoló Egyesület, a Kárpátaljai Színházi Szövetkezet, a Dalosszövetség, az Irodalmi Szövetség, a Kazinczy Lapkiadó Szövetkezet, a magyar ifjúság diákjóléti szerveit gondozó Mensa Academica Egyesület s a magyar sportegyesületek központi szerve, a Csehszlovákiai Magyar Testnevelő Szövetség kiküldöttjeiket ankétra hívták össze. A delegátusok kimondották, hogy állandó jellegű közös bizottságot fognak felállítani, melynek feladata a magyar kultúrunka racionális központi irányítása lesz. Ebbe a bizottságba az értekezleten nem képviselt egyéb magyar kultúr-szervek megbízottjait is be óhajtják vonni. Remélhetőleg ez az igyekezet sikerrel fog járni s annyi félreértés és antagonizmus után mégis létre fog jönni a magyar kultúrunka egységes irányító szerve.

Némileg megalapozottá teszi ezt a reményünket az a tény, hogy a magyar kultúregyesületek egymásután fejlődtek ki és alakultak meg szerény kezdetből a kultúrélet minden terén, ahogyan éppen a szükség és a körülmények kívánták. Különösen a legutolsó évek mutatnak örömdetes fellendülést és haladást sok területen. S ha e kultúrunkának még sok hiányossága van is — rendszertelenség, a városokban túlszervezettség, a kultúrunkások túlterheltsége, s a nagytömegek közönye — kár lenne a pesszimizmus hibájába esnünk. A magyar kultúra az elmúlt közel 20 esztendő alatt annyi vitalitásról és fejlődés-képességről tett tanúságot, hogy fennmaradására, megizmosodására, hiányosságainak és hibáinak kiküszöbölésére jogos reménységgel számíthatunk.²

MÓRA VEK ENDRE

¹ A Tavaszi Parlament mintájára megrendezett Téli Parlament már teljesen baloldali színezetű volt.

² Nagy szaktudású, kitűnő szerzőnek e megnyugtató referátuma után a következő cikkben az ifjabb szlovákiai magyarság köréből egy sötétebben színező előadást hozunk.

A szerk.